

EV İŞÇİLİĞİNİN TÜRKİYE'DEKİ GÖRÜNÜMÜ: KAPSAM, BOYUT VE SORUNLAR RAPORU'NDAN ÖNE ÇIKANLAR

Durum Tespit ve Bazı Veriler

- Çoğunluğunu kadınların oluşturduğu ev işçileri, Dünya'da olduğu gibi Türkiye'de de güvencesiz gruplar arasında yer almaktadır.
- Türkiye'deki ev işçilerinin yüzde 90'ından fazlası kadınlardan oluşmaktadır.
- Ev işçilerini örgütleyen sendikalar, Türkiye'deki ev işçilerinin sayısının 1 milyonun üzerinde olduğunu tahmin etmektedir.
- Ev işçilerinin karşılaştıkları sorunların temel nedenlerinden birisi ev işlerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin anlayış çerçevesinde şekillenmesi diğer bir deyişle bu işlerin çoğunlukla kadınlar tarafından ve karşılıksız olarak üstlenilmesi ve bu yöndeki toplumsal algıdır. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitsizliği, büyük çoğunluğu kadınlardan oluşan ev işçilerinin karşılaştıkları sorunların temel nedenleri arasında yer almaktadır.
- Kayıt dışı istihdam ve bu sorunla bağlantılı olarak sosyal güvenceden yoksunluk, ev işçilerinin en önemli sorunlarının başında gelmektedir.
- Kayıt dışı çalışmanın yaygınlığı ve tam bir yasal korumadan yoksunluk ise ev işçilerinin yaşadıkları sorunları derinleştirmektedir.
- Kayıt-dışılığın yaygın olması nedeniyle ev işçilerinin sayıları net olarak belirlenmemektedir.
- Aynı şekilde ev işçilerinin sayılarının net olarak belirlenmemesi ise kayıt dışılık oranının tespitini zorlaştırmaktadır.
- TÜİK verileri ve SGK istatistiklerine göre Türkiye'deki ev işçilerinin en az %70'i etkin bir sosyal korumadan yoksundur. Bu oran ev işçilerini örgütleyen sendikaların tahminleri dikkate alındığında yüzde 90'ın üzerine çıkmaktadır.

Hukuksal Sorunlar

- Türkiye'deki ev işçileri, istihdam ilişkilerini düzenleyen temel kanunların kapsamı dışındadır ve ev işçilerinin iş tanımlarının ve yapacakları işin kapsamının belirlenmesine yönelik herhangi bir yasal düzenleme mevcut değildir.
- Ev işçileri, işçi statüsünde çalışan diğer çalışanların tabii olduğu İş Kanunu'na bağlı değildir. Ev işçilerinin hak ve yükümlülükleri 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu hükümleri doğrultusunda düzenlenmektedir.

- Ev işlerinin 4857 sayılı İş Kanunu kapsamı dışında bırakılması; ev işçilerinin diğer işçilerle aynı haklara sahip olmalarını engellemekte ve yaptıkları işin tanımına ve kapsamına dair belirsizlik yaratmaktadır. Bu belirsizlik ise ev işçilerini son derece ağır bir iş yükü ile karşı karşıya bırakmaktadır.
- Türkiye’de ev işçileri diğer işçiler gibi çalışma yaşamına ilişkin temel haklardan ve yasal güvenceden faydalanmalıdır.

İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği

- İşçi sağlığı ve iş güvenliğine ilişkin gerekli önlemlerin alınmaması ve yeterli bilinç düzeyinin oluşturulmaması nedeniyle ev işçileri, iş kazaları ile karşılaşmakta veya yapılan işle ilgili çeşitli hastalıklara maruz kalmaktadırlar.
- Ev işçileri, fiziksel, biyolojik, kimyasal ve psiko-sosyal anlamda pek çok iş sağlığı ve iş güvenliği riski altındadır.
- Alandaki iş kazaları yoğun olarak düşme, kayma veya yaralanma şeklinde karşımıza çıkabilirken, kas ve iskelet hastalıkları, bulaş riski, solunum yolu hastalıkları ev işçilerinin en sık karşılaştıkları sorunlardır.
- Ev işçilerinin karşılaştığı birçok sorun ağır kaldırma, uzun süreli çalışma, sık tekrarlanan hareketler, kullanılan temizlik maddeleri, kimyasallarla temas vb. nedenlerle ortaya çıkabilmektedir.
- İş sağlığı ve güvenliğine ilişkin konular Türk Borçlar Kanunu kapsamında düzenlenmiş olsa da ev işçilerinin 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu kapsamı dışında olmaları ve mevcut yasal düzenlemelerin yetersizliği bu alanda tam bir korumadan yararlanmalarını engellemektedir.
- Türkiye’deki ev işçilerinin büyük çoğunluğu zorunlu sigorta kolları kapsamı dışında kalmaktadır. Bir ay içerisinde 10 günün altında çalışan ev işçileri genel sağlık sigortası ile birlikte uzun vadeli sigortalar içerisinde yer alan ölüm, malullük ve yaşlılık sigortaları kapsamı dışında kalmaktadır.
- İş sağlığı ve güvenliğine ilişkin risklerin azaltılması için ev işçilerinin ve işverenlerin konuya ilişkin bilgilendirilmeleri ve bilinçlendirilmeleri çok önemlidir. Aynı şekilde ev işlerine yönelik risk analizlerinin yapılması, caydırıcı cezai yaptırımlar, kapsayıcı yasal düzenlemeler önemli ihtiyaçlar olarak belirmektedir.

Çalışma Standartları

- Ev işlerine yönelik somut bir iş tanımının bulunmaması, ev işçilerinin çalışma koşullarının ağırlaşmasına ve bu alandaki güvencesizliğin artmasına neden olmaktadır.
- Ev işçileri çoğu zaman belirli bir mesai saati olmaksızın uzun sürelerle işleri tamamlanıncaya kadar çalışmaktadırlar. Bu süre yatılı çalışanlar için neredeyse bir güne

yayılmakta zira yatılı çalışan ev işçileri 24 saat işverenden gelecek görevler ve istekler için hazır bir şekilde beklemektedir.

- Ev işlerine yönelik belirli bir ücret standardı bulunmamaktadır.
- Ücret konusunda asgari ücret kıstasının bulunmasına rağmen, işin niteliği ve çalışma saatlerinin belirsizliği sebebiyle belirli bir ücret standardının olmaması ev işçilerinin karşılaştığı diğer bir sorundur.
- Özellikle gündelikçi olarak çalışan ev işçileri çoğu zaman süresiz çalıştığı için bu durum ücretlerinin düzensiz olmasına neden olmaktadır.
- Sorunun çözümü noktasında belirli bir ücret standardının oluşturulması ve ücret ödenmesine yönelik düzenlemelerin varlığı önemli hale gelmektedir.
- Yatılı ev işçilerinin barınma yerlerinin kötü koşullar altında olması ve kamera ve ses kayıt sistemleri yoluyla sürekli olarak denetlemek gibi işverenin işçinin mahremiyetini ihlâl edecek şekilde uyguladığı gözetim mekanizmaları da ev işçilerinin yaşadığı sorunlardandır.
- Ağır çalışma koşulları nedeniyle ev işçilerinin erken yaşlarda yıpranmaları ve ilerleyen yaşlarda hem çalışmakta hem de iş bulmakta sorunlar yaşamaları da kayıt dışılık ve sosyal güvenceden yoksunlukla ilişkili olarak üzerinde durulması gereken önemli konulardan birisidir.
- Bununla birlikte ev işçileri genellikle özel hanelerde ve izole bir şekilde çalıştıkları için işverenin işçiye karşı uyguladığı kötü muamele, şiddet ve taciz de dikkat çeken diğer sorunlar arasındadır.
- Şiddet, yiyecek yoksunluğu ve hapis dâhil olmak üzere cinsel, psikolojik ve fiziksel istismar ev işçilerinin karşılaştığı en ağır sorunlar arasında yer almaktadır.
- Araştırma kapsamında gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerde, işverenlerin ev işçileri üzerinde oluşturdukları psikolojik baskı, haksız yere suçlamalar, anlayışsızlık, küçümseme, en çok dile getirilen sorunlardan olmuştur.
- ILO'nun, 2019 yılında kabul ettiği 190 sayılı Şiddet ve Taciz Sözleşmesi'nde hem çalışma yaşamında hem de aile/ev içerisinde cinsiyet temelli şiddet ve tacizin önüne geçilmesi adına önemli düzenlemeler yer almıştır.
- Yine aynı şekilde, bu sorunun çözümüne yönelik olarak Ev İşçilerine ilişkin 189 Sayılı ILO Sözleşmesinde de ev işçilerinin bu tür davranışlara karşı etkili bir şekilde korunması gerektiği açıkça talep edilmektedir.
- Türkiye'de ev işçilerinin kötü muamele, şiddet ve taciz karşısında hakları ise 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu kapsamında işçinin kişiliğinin korunması başlığı altında düzenlenmiştir.

İstihdam Edilme Yöntemi

- Özel İstihdam Büroları (ÖİB) ve Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) ev işçilerinin istihdam ilişkilerine aracılık eden araçlar arasındadır.
- Ev işçileri işlerini çoğunlukla tanıdıklar aracılığıyla bulmaktadır.
- Bazı ÖİB'ları ev işçileri ile ev işçilerini istihdam eden işverenler arasında aracılık görevi üstlenirlerken, bazıları ise ev işçilerini doğrudan istihdam etmektedir.
- Özel istihdam büroları, bazen ev işçilerinin sorunlarının çözümünde ve güvencesiz çalışmanın engellenmesinde bir çözüm aracı olarak belirse de çoğu zaman sorunun merkezi haline de gelebilmektedir.
- Bu kapsamda ÖİB'ler ile ev işçileri arasında yaşanan sıkıntılar dikkat çekicidir. Yüksek aracılık ücretleri, ev işçilerinin yanlış bilgilendirilmesi ve yönlendirilmesi gibi sorunlar dikkat çekmektedir.
- Alana ilişkin etkin bir düzenlemeye ihtiyaç hissedilmektedir.
- Platform çalışmanın da son dönemlerde ev işçileri tarafından tercih edilmeye başladığı görülmektedir.
- Ayrıca ev işçilerinin kendi aralarında oluşturduğu enformel istihdam ağları da dikkat çekmektedir.

Sendikal Haklar ve Özgürlükler

- Ev işçileri sendikal hak ve özgürlüklerden etkin bir şekilde yararlanamamaktadır zira ev işçilerinin sendikal hak ve özgürlüklerden tam anlamıyla yararlanabilmeleri için etkin bir mekanizma mevcut değildir.
- Ev işlerinin kendine özgü yapısı ve iş yerlerinin özel hanelerden oluşması, ev işçilerinin çoğunun çalışma yaşamına ilişkin yasal düzenlemelerde kapsam dışı sayılmaları, düzensiz ve süreksiz çalışma, işyerinde çalışan ev işçisi sayısının az olması gibi nedenler örgütlenmeyi güçleştiren unsurlar arasındadır.
- Bir ev işçisinin birden fazla işveren için çalışması, işverenlerin bireysel olarak ev sahiplerinden oluşması, çalışma sürelerinin uzunluğu nedeniyle sendikal faaliyetlere zaman ayrılamaması gibi nedenler de örgütlenmeyi zorlaştırmaktadır.
- Alanda örgütlü sendikalar fiili örgütlenmede sorunlar yaşamaktadır.
- Ayrıca bu sendikalar finansal olarak da güçsüzdürler. Alanda örgütlü sendikalar sosyal diyalog mekanizmalarına dahil olamamakta ve kurumsal istişare süreçlerine dâhil olamamaktadırlar.
- ILO'nun 189 Sayılı Ev İşçileri Sözleşmesi ev işçilerinin örgütlenme özgürlüğü ve toplu sözleşme hakkından etkin bir şekilde yararlanmalarının sağlanması adına düzenlemeleri ön plana çıkarırken, ev işçilerinin ve ev işçilerinin örgütlerinin sosyal diyalog mekanizmaları

içerisinde etkin bir taraf olarak dikkate alınmaları gerektiğini Sözleşme metninin genelinde vurgulamaktadır.

- Ev işçilerini örgütleyen sendikaların önünde her ne kadar toplu sözleşme yapmalarına ilişkin yasal engeller olmasa da toplu sözleşme yetkisi almak için gerekli işkolu ve işyeri barajları ev işçilerinin toplu pazarlık haklarını kullanmalarını engellemektedir.

Covid 19 ve Ev İşçileri

- Çoğu kayıt dışı çalışan ev işçilerinin soruları bu dönemde çok daha derinleşmiştir.
- Ev işçilerinin çoğu işlerini kaybetmiş, iş güvencesinden yoksun olmaları nedeniyle ise gelir kaybı yaşamışlardır.
- Ev işçileri, gelir kayıplarıyla bağlantılı olarak barınma, beslenme, sağlık gibi temel haklara erişimde güçlük çekmişlerdir.
- Çoğu kayıt dışı çalışan ev işçileri bu dönemde sosyal koruma önlemlerinden ve sağlanan desteklerden faydalanamamışlardır.
- Salgın döneminde çalışmaya devam eden ev işçilerinin ise iş yükleri ve çalışma süreleri artmış, özellikle yatılı çalışan işçiler uzun süre izinsiz çalışmak zorunda kalmışlardır. Bunun yanında çalışmaya devam eden ev işçilerinin hastalığa/virüse yakalanma riskleri de artmıştır.
- Küresel salgın döneminde hem çalışma yaşamında hem de aile/ev içerisinde ev işçilerinin maruz kaldıkları şiddet artmıştır. Ev işçileri çalışma yaşamında en çok ekonomik şiddetin arttığını, aile/ev içerisinde ise en çok psikolojik şiddetin arttığını belirtmişlerdir.

Denetim ve Teftiş

- İşyerinin özel haneler olması, bu yerlerin konut dokunulmazlığı kapsamında değerlendirilmesi alanda teftiş ve denetimi de zorlaştırmaktadır.
- Bu kapsamda programlı denetimlerden ziyade şikayet ve ihbar odaklı hareket edilmektedir.
- İhbar ve şikayetlerde karşı tarafın şikayetçi tarafın kimlik bilgilerine ulaşabiliyor olması ev işçilerinin bu mekanizmayı kullanmaları önünde engel teşkil etmektedir.
- Ev işçilerinin İş Kanunu kapsamı dışında tutulmaları, ev işlerine yönelik denetim ve teftişlerin iş müfettişleri tarafından yürütülmesini güçleştirmektedir.

Politika Önerileri

- Sorunların boyutunun tespit edilmesi ve çözüm önerilerinin geliştirilmesi açısından ev işçilerinin sayılarının net olarak belirlenmesi çok önemlidir. Bu amaçla Türkiye'deki ev

işçilerinin sayısal anlamda tespitini kolaylaştıracak farklı mekanizmaların geliştirilmesi gerekmektedir.

- Ev işçilerinin büyük çoğunluğunun kayıt dışı istihdam edilmesi nedeniyle, kayıtlı istihdamın artırılması amacıyla etkin bir kayıtlılık/sigorta sisteminin oluşturulması gereklidir.
- Ev işçilerinin diğer işçilerle aynı statüde sayılabilmeleri, diğer tüm işçilerle aynı haklardan yararlanabilmeleri ve alandaki kayıt dışılığın önlenmesi için ayrıca hak ve yükümlülükleri Türk Borçlar Kanunu kapsamında düzenlenen ev işçilerinin, İş Kanunu kapsamına dâhil edilmeleri önemlidir ve ev işçilerinin bu yönde yoğun talepleri bulunmaktadır.
- Aynı şekilde ev işçilerinin yazılı iş sözleşmeleri aracılığıyla çalışmalarının yaygınlaştırılması, iş tanımlarının belirginleştirilmesi ve iş alanlarının netleştirilmesi de önemlidir ve bu konular ev işçilerinin öncelikli talepleri arasındadır.
- Ev işçilerinin özgün çalışma koşullarını ve ihtiyaçlarını dikkate alan özel yasal düzenlemelere ihtiyaç vardır.
- Yasal düzenlemelerin mevcudiyeti kadar bu düzenlemelere uyulması da çok önemlidir. Bu nedenle alanda etkin bir teftiş ve denetim sağlanabilmesi adına ev işçilerinin kolaylıkla ve kendilerini güvende hissedecekleri şekilde başvurabilecekleri şikâyet mekanizmalarının ve denetim sistemlerinin oluşturulması gerekmektedir.
- Ev işçilerinin standart çalışma koşullarına ve haklarına sahip olması ve insana yakışır koşullarda çalışabilmesi amacıyla sosyal taraflarca mutabık kalınarak hazırlanacak ve devlet tarafından desteklenecek standart iş sözleşmelerinin hayata geçirilmesi önemlidir.
- Ev işçilerinin çalışma standartlarının geliştirilmesine yönelik birçok farklı öneri ve talebin sosyal tarafların katılımıyla, sosyal diyalog mekanizmaları kapsamında gündeme alınması elzemdir.
- Farkındalık çalışmaları ve bilinçlendirici çeşitli araçlar vasıtasıyla ev işçilerinin ve işverenlerin ev işçilerinin hakları ve işverenlerin yükümlülükleri konusunda bilgilendirilmeleri ve bilinçlendirilmeleri sorunların çözümünde önemli rol oynayacaktır.
- Ev işçilerinin güvenceli istihdama erişebilmeleri adına kooperatifleşme gibi farklı alternatifler gündeme alınmalı ve tartışmaya açılmalıdır
- Ev işçilerinin sağlık hakkına erişimleri kolaylaştırılmalıdır.
- Kamu kurumları, belediyeler, işçi-işveren örgütleri ve sivil toplum kuruluşlarının ev işçiliğine yönelik faaliyetleri gündemlerine almaları ve ev işçiliğinin özgül koşullarını dikkate alan düzenlemelere öncelik vermeleri de ev işçilerinin insana yakışır çalışma koşullarına erişebilmeleri açısından oldukça önemlidir.

- Tüm bu önerilen düzenlemeler için ILO'nun 189 Sayılı Ev İşçileri için İnsana Yakışır İş ve 201 Sayılı ILO Tavsiye Kararı ev işçilerinin insana yakışır işlere erişimleri için bir kılavuz niteliği taşıyor.